

Afgifte van verklaringen van oordeelonthouding bij middelgrote ondernemingen

Een empirische analyse¹

Drs. R.W.J. Deumes

1 Inleiding

Een belangrijk deel van de discussie omtrent accountantscontrole van kleine en middelgrote ondernemingen heeft betrekking op de controleerbaarheid van deze groep van ondernemingen. Gebreken in de interne controle van deze ondernemingen, met name het ontbreken van de noodzakelijke functiescheidingen, confronteren de accountant met meer onzekerheid omtrent de volledigheid van de opbrengst. Aan de controledoelstelling volledigheid wordt in Nederland relatief veel belang toegekend (zie Meuwissen en Majoor, 1994). De vraag of de accountant bij kleine en middelgrote ondernemingen tot stellig oordeel kan komen, heeft in het verleden dan ook tot veel discussie geleid (zie onder andere Meuwissen en Majoor, 1994; Van Rijn, 1994; Blokdijk, 1995; Emanuels, 1995; De Haas et al., 1995; Timmermans, 1995; Van Huizen, 1996; Wilschut, 1996).

Gelet op het omvangrijke aantal publicaties over de controleerbaarheid van kleine en middelgrote ondernemingen, is er in Nederland opvallend weinig systematisch empirisch onderzoek verricht naar de afgifte van verklaringen van oordeelonthouding in de praktijk. Aangezien gebruikers een dergelijke verklaring als onduidelijk ervaren, vermindert het afgeven van een groot aantal oordeelonthoudingen de waarde van de accountantscontrole. Hoewel in een recent onderzoek naar de kwaliteit van verslaggeving van controleplichtige rechtspersonen door Vergoossen en Hoos (1998) is geïnventariseerd hoe vaak de accountant bij de jaarrekening van middelgrote ondernemingen een verklaring van oordeelonthouding verstrekt, is de afgifte van deze verklaringen voornamelijk niet nader geanaly-

seerd. Hierdoor is niet duidelijk of accountants aan middelgrote ondernemingen, die aan bepaalde kenmerken voldoen, aanmerkelijk vaker (of minder vaak) een verklaring van oordeelonthouding verstrekken. Van groot belang hierbij is de vraag in hoeverre de accountants bij de afgifte van de verklaring uniform handelen.

De doelstelling van dit onderzoek is dan ook te analyseren welke kenmerken van middelgrote ondernemingen en welke kenmerken van de accountants die de jaarrekening van deze ondernemingen van een verklaring voorzien, van invloed zijn op de afgifte van een verklaring van oordeelonthouding. De resultaten van het onderzoek stelt gebruikers van een individuele jaarrekening met een verklaring van oordeelonthouding mogelijk beter in staat om de betekenis van deze verklaring te interpreteren en de vraag te beantwoorden of wellicht bepaalde kenmerken van de betreffende onderneming of accountant invloed hebben gehad op de afgifte van een verklaring van oordeelonthouding.

In dit artikel komen achtereenvolgens de onderzoeksmethode, de samenstelling van de steekproef, de data, het model, de variabelen en de analysemethode aan bod. Daarna worden de resultaten van de univariate analyses gepresenteerd. Vervolgens worden de resultaten van de multivariate analyse gegeven.

Drs. R.W.J. Deumes is werkzaam als docent bij de sectie Accounting en Auditing van de Faculteit der Economische Wetenschappen en Bedrijfskunde van de Universiteit Maastricht.

Tabel 1: Deponering jaarstukken door middelgrote ondernemingen in steekproef

	<i>Aantal</i>	<i>%</i>
Deponering jaarstukken, zonder accountantsverklaring	1	0,7
Jaarstukken niet gedeponerd (per 1-8-1998)	4	2,7
Aansprakelijkheids- en instemmingsverklaring gedeponerd	4	2,7
Deponering jaarstukken, inclusief accountantsverklaring	141	94,0
Totaal	150	100,0

2 Onderzoeksoepzet

Het onderzoek is uitgevoerd door middel van een visuele inspectie van 150 bij de Kamer van Koophandel gedeponerde jaarstukken van middelgrote ondernemingen, met betrekking tot het boekjaar 1996. De reden voor het selecteren van middelgrote ondernemingen is dat deze wettelijk verplicht zijn de jaarrekening door een accountant te laten controleren. Deze verplichting geldt niet voor kleine ondernemingen (artikel 2: 396, lid 6, BW). De benodigde gegevens zijn tijdens inzage van de jaarstukken vastgelegd op een standaardinvoerlijst. De op deze wijze vastgelegde gegevens zijn vervolgens verwerkt in een spreadsheet en aan de hand van een statistisch pakket nader geanalyseerd.

Banken, verzekeringsmaatschappijen en andere bedrijfsklassen waarvoor afzonderlijke verslaggevingswetgeving bestaat, zijn niet in het onderzoek betrokken. Het onderzoek beperkt zich verder uit doelmatigheidsoverwegingen tot zes districten van de Kamer van Koophandel.

Om regionale invloeden te voorkomen is een keuze gemaakt voor de districten Amsterdam, Eindhoven, Maastricht, Rotterdam, Utrecht en

Zwolle. Ten behoeve van het bepalen van de populatie middelgrote ondernemingen is gebruik gemaakt van de REACH-database. Uit de relevante populatie is vervolgens een aselechte steekproef genomen van 150 middelgrote ondernemingen. Per district zijn ongeveer 25 ondernemingen geselecteerd. De op deze wijze geselecteerde ondernemingen zijn geografisch voldoende gespreid en zijn verdeeld over de verschillende bedrijfstakken in Nederland. De aselechte steekproef van 150 middelgrote ondernemingen wordt dan ook als representatief verondersteld voor de middelgrote ondernemingen in Nederland.

3 Data

Zoals uit tabel 1 blijkt, is door 9 van de 150 ondernemingen in de steekproef (6%) geen accountantsverklaring gedeponerd. Het verdere onderzoek en de in dit artikel vermelde percentages hebben hierdoor betrekking op de 141 ondernemingen die de jaarstukken inclusief de accountantsverklaring deponerden.

Uit tabel 2 blijkt dat de controlerende accountants 109 goedkeurende verklaringen afgaven (77%). In 23% van de gevallen komt de accoun-

Tabel 2: Soort accountantsverklaring

	<i>Aantal</i>	<i>%</i>
Goedkeurende verklaring	109	77,3
Verklaring met beperking (met uitzondering van)	0	0,0
Verklaring met beperking (onder voorbehoud van)	2	1,4
Verklaring van oordeelonthouding	30	21,3
Afkeurende verklaring	0	0,0
Totaal	141	100,0

tant niet tot een goedkeurend oordeel. Dit betreft 30 verklaringen van oordeelonthouding (21%) en twee verklaringen met beperking (1,4%). Afkeurende verklaringen zijn niet afgegeven.

Uit een soortgelijke inventarisatie door Vergoossen en Hoos (1998) voor het boekjaar 1995 blijkt dat 19% van de gedeponeerde accountantsverklaringen een oordeelonthouding betreft. Verklaringen met beperking troffen zij niet aan.

Aan een verklaring van oordeelonthouding mag de accountant eventueel toevoegen dat hij geen tekortkomingen heeft geconstateerd. De accountant geeft deze 'negative assurance' in 16 gevallen (53% van de oordeelonthoudingen). Bij de afgifte van een verklaring van oordeelonthouding dient de accountant de oorzaak en/of omstandigheden die tot de onzekerheid hebben geleid te vermelden. Alle accountants blijken een ontoereikende interne organisatie als oorzaak van een verklaring van oordeelonthouding aan te wijzen. Daarbij vermelden zij in 19 gevallen (63%) de aard van de bedrijfsactiviteiten én de omvang van de onderneming gezamenlijk als reden voor de ontoereikendheid van de interne organisatie. De aard van de bedrijfsactiviteiten en de omvang van de onderneming worden beide slechts één keer afzonderlijk als reden genoemd. Ook de groei van de onderneming wordt één keer als reden aangehaald. Uit vier vermelde oorzaken (13%) is af te leiden dat de consolidatie van dochtermaatschappijen tot materiële onzekerheden met betrekking tot de controle leidt, omdat deze dochtermaatschappijen individueel niet controleerbaar zijn.

4 Model en variabelen

De invloed op de accountantsverklaring van de kenmerken van middelgrote ondernemingen en de controlerende accountants, is te beschrijven aan de hand van het volgende algemene model: $Y = f(X_1, X_2, \dots, X_{10})$, waarbij de afhankelijke variabele Y code 1 heeft indien een verklaring van oordeelonthouding is afgegeven en code 0 indien het een stellige verklaring betreft.

De onafhankelijke variabelen in het model representeren de kenmerken van ondernemingen en accountants. Een omschrijving van deze variabelen en hun mogelijke invloed op de afgifte van een accountantsverklaring zijn hierna weergegeven².

X_1 en X_2 zijn gedefinieerd als totale activa respectievelijk het aantal personeelsleden van een onderneming en vertegenwoordigen de kwantitatieve kenmerken voor de grootte van een onderneming³. Hoe geringer de grootte, hoe meer specifieke problemen bij de controle een rol kunnen gaan spelen. Deze problemen vinden hun oorsprong in gebreken in de interne controle. Dergelijke gebreken, met name het ontbreken van de noodzakelijke functiescheidingen, confronteren de accountant met meer onzekerheid omtrent de volledigheid van de opbrengsten. Gezien het feit dat in Nederland aan de controledoelstelling volledigheid traditioneel veel belang wordt toegekend, zou de accountant bij kleinere ondernemingen eerder geneigd zijn een verklaring van oordeelonthouding af te geven. Hoewel de accountants de grootte van de onderneming bij afgifte van een verklaring van oordeelonthouding aan middelgrote ondernemingen frequent als reden aanhalen, is het echter de vraag in welke mate het grootte-effect binnen de groep van middelgrote ondernemingen nog te onderscheiden is.

X_3 representeert de aard van de bedrijfsactiviteit van een onderneming. Op basis van de aard van de bedrijfsactiviteiten is het moeilijk vooraf een voorspelling te doen omtrent de afgegeven verklaring. De accountant wijst de aard van de bedrijfsactiviteiten echter in veel gevallen als reden aan voor het feit dat hij geen oordeel kan vormen over de betrouwbaarheid van de jaarrekening. X_3 heeft de waarde 1 indien het een financiële holding betreft en de waarde 0 in geval van een andere bedrijfsactiviteit⁴.

X_4 en X_5 vertegenwoordigen de mate van financiering van een onderneming met vreemd vermogen. X_4 is gedefinieerd als de ratio vreemd vermogen/totaal activa. Vreemdvermogensverschaffers hebben relatief meer belang bij de jaarrekening van de onderneming en hechten meer waarde aan de accountantsverklaring indien de mate van financiering met vreemd vermogen hoger is. Ook het verstrekken van zekerheden door de leiding van de onderneming versterkt het belang dat de vreemdvermogensverschaffers hebben bij het oordeel van de accountant. X_5 heeft waarde 1 indien het management zekerheden heeft verstrekt en waarde 0 indien dit niet het geval is. Wanneer de accountant ten onrechte een goedkeurende verklaring afgeeft, kunnen de vreemdvermogensverschaffers, indien hierdoor benadeeld, een claim bij de accountant indienen.

Teneinde dergelijke claims te voorkomen en om zijn reputatie te behouden, is te verwachten dat de accountant relatief vaker een verklaring van oordeelonthouding afgeeft indien de mate van financiering met vreemd vermogen hoger is of indien de leiding zekerheden heeft verstrekt⁵.

X_6 representeert de scheiding tussen eigendom en leiding van een onderneming en is gedefinieerd als de ratio preferente aandelen/totaal geplaatst kapitaal. Een belangrijk kwalitatief kenmerk van middelgrote ondernemingen is namelijk dat de eigenvermogensverschaffers vaak tevens de leiding vormen en hierdoor minder waarde hechten aan de accountantscontrole. Aangezien gegevens hierover niet in de jaarrekening hoeven te worden vermeld, is het door de gehanteerde onderzoeksmethode niet mogelijk direct te achterhalen in welke mate de leiding aandelen in bezit heeft. Wel uit de jaarrekening af te leiden is het aandeel preferente aandelen ten opzichte van het totaal geplaatste kapitaal. De mate van preferente aandelen in het geplaatste kapitaal geeft mogelijk een indicatie voor de mate waarin het eigendom van de onderneming *niet* in handen is van de leiding⁶. Indien de scheiding tussen eigendom en leiding groter is zullen de eigenaren relatief meer belang hebben bij de jaarrekening. De verwachting is dat de accountant dan, teneinde claims en reputatieverlies bij het ten onrechte verstrekken van een goedkeurende verklaring te voorkomen, relatief vaker een verklaring van oordeelonthouding zal verstrekken.

X_7 representeert de winstgevendheid van een onderneming en is gedefinieerd als de ratio nettowinst/totaal activa. Naarmate een onderneming meer winst maakt, neemt de kans dat eigen- en vreemdvermogensverschaffers bij de accountant een claim indienen mogelijk af. De verwachting is dat de accountant hierdoor eerder geneigd is aan de wensen van de leiding te voldoen en hierdoor relatief vaker een goedkeurende verklaring verstrekt.

X_8 representeert de grootte van het accountantskantoor dat de jaarrekening van een onderneming van een verklaring voorziet. Voor het maken van een onderscheid naar grootte zijn de volgende drie categorieën onderscheiden:

- 1 internationale Big Six-kantoren;
- 2 nationale kantoren met meer dan 100 personeelsleden en/of meer dan f 10 miljoen omzet;
- 3 regionale/lokale kantoren met minder dan 100

personeelsleden en minder dan f 10 miljoen omzet⁷.

De verwachting is dat de Big Six-kantoren dichter bij de internationale praktijk staan en meer doordrongen zijn van internationale opvattingen omtrent accountantscontrole (zie Wallage, 1993). De International Federation of Accountants (IFAC) stelt in de recente exposure draft 'The Special Considerations in the Audit of Small Businesses' dat bij kleinere ondernemingen middels een gegevensgerichte controleaanpak, waaronder cijferanalyses en detailcontroles, het steunen op executive controls en een gedegen analyse van de integriteit van het management, tot een goedkeurende verklaring kan worden gekomen. De verwachting is dan ook dat de grote internationale accountantskantoren relatief vaker een goedkeurende verklaring zullen afgeven.

X_9 representeert de audit-lag en is gedefinieerd als het aantal dagen tussen het einde van het boekjaar en de afgifte van de accountantsverklaring. De audit-lag is in het model opgenomen om de verwachting te toetsen dat een langere periode de kans vergroot dat de controle moeilijk verloopt en dat de accountant uiteindelijk niet tot een oordeel komt.

X_{10} ten slotte is opgenomen in het model om onbedoelde regionale effecten, die mogelijk zouden kunnen doorwerken in de coëfficiënten van de andere variabelen, te corrigeren. De variabele X_{10} heeft waarde 1 indien de onderneming is gevestigd in het district Zwolle en waarde 0 indien gevestigd in een ander district⁸.

5 Analysemethode

Allereerst zal een univariate analyse de onafhankelijke variabelen in het model *afzonderlijk* relateren aan de afgifte van een verklaring van oordeelonthouding. Voor de dichotome en categorische variabelen betekent dit dat gebruik wordt gemaakt van χ^2 (chi-kwadraat)-toetsen om de significantie te beoordelen en de nulhypothese ($H_0: \mu_0 = \mu_1$) eventueel te verwerpen. Om hierbij aan te geven hoe sterk het verband is tussen een bepaald kenmerk en de afgifte van de soort verklaring, is gebruikgemaakt van de associatie-maat ϕ^* (de phi-coëfficiënt). Deze waarde tussen 0 en 1 duidt op de mate van samenhang. Voor de continue variabelen wordt de t-toets gebruikt en vanwege het feit dat enkele variabelen niet

normaal zijn verdeeld tevens de non-parametrische Mann-Whitney-toets. Beide tonen aan of er een significant verschil bestaat tussen de gemiddelde waarden van de groep oordeelonthoudingen en de groep goedkeurende verklaringen ($H_1: \mu_0 \neq \mu_1$).

Vervolgens zal een multivariate analyse het verband weergeven tussen de afgifte van een verklaring van oordeelonthouding en alle onafhankelijke variabelen *gezamenlijk*. Hierbij is gebruikgemaakt van logistische regressieanalyse. Op basis hiervan wordt duidelijk welke variabelen de afgifte van een verklaring van oordeelonthouding het beste verklaren.

6 Resultaten univariate analyse

De resultaten van de univariate analyses zijn weergegeven in tabel 3a voor wat betreft de continue variabelen en in tabel 3b voor wat betreft de dichotome en categorische variabelen. Ondanks het feit dat enkele continue variabelen niet normaal verdeeld zijn, leveren de t-toetsen en de Mann-Whitney-toetsen vergelijkbare resultaten op.

Uit tabel 3a blijkt dat de totale activa voor ondernemingen met een oordeelonthouding significant lager is (5% betrouwbaarheidsniveau). Het aantal personeelsleden voor de groep oordeelonthoudingen ligt opmerkelijk genoeg hoger, maar het verschil is niet significant. De mate van financiering met vreemd vermogen is, zoals verwacht, hoger voor ondernemingen met een verklaring van oordeelonthouding en het verschil

is volgens de Mann-Whitney-toets significant (10% betrouwbaarheidsniveau). Ook de mate van preferente aandelen in het geplaatste kapitaal voldoet aan de verwachting en is hoger voor ondernemingen met een verklaring van oordeelonthouding. Het verschil is echter niet significant. De winstgevendheid van de onderneming blijkt eveneens niet significant te verschillen. De auditlag daarentegen is bij ondernemingen met een verklaring van oordeelonthouding significant groter (1% betrouwbaarheidsniveau).

Uit tabel 3b (pagina 314) blijkt dat de accountant bij de jaarrekening van financiële holdings significant vaker een verklaring van oordeelonthouding afgeeft (1% betrouwbaarheidsniveau). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat financiële holdings de gegevens van meerdere kleinere groepsmaatschappijen in de jaarrekening consolideren. Hoe kleiner de omvang van een individuele groepsmaatschappij, hoe groter de kans dat dit consequenties heeft voor de controleerbaarheid van deze groepsmaatschappij en daarmee voor de financiële holding als geheel⁹. Tabel 3b laat verder zien dat de leiding van een onderneming met een verklaring van oordeelonthouding significant vaker zekerheden stelt (10% betrouwbaarheidsniveau). De afgifte van verklaringen verschilt verder significant tussen de verschillende accountantskantoren (1% betrouwbaarheidsniveau). Grote internationale accountantskantoren (categorie 1) geven volgens afzonderlijke tests significant vaker een goedkeurende verklaring af ($\chi^2 = 12,79$; $\phi' = -0,30$ en $\alpha = 0,0\%$). Nationale kantoren (categorie 2) daarentegen geven significant vaker een verklaring van oordeelonthouding

Tabel 3a: Resultaten univariate analyse: continue variabelen

	Goedkeurende verklaringen		Verklaringen van oordeelonthouding		Statistische toetsing H_1		Significantieniveau α	
	μ_0	σ_0	μ_1	σ_1	t	z	t	z
X_1 Totaal activa**	13,79	5,23	11,64	5,44	1,98	2,29	0,05	0,02
X_2 Aantal personeelsleden	83,32	14,28	85,80	12,49	0,87	0,68	0,39	0,49
X_3 Vreemd vermogen/totaal activa*	62,93	23,21	70,74	24,03	1,62	1,78	0,11	0,08
X_4 Preferente aandelen/geplaatst kapitaal	7,57	22,18	11,63	28,52	0,81	0,27	0,42	0,79
X_7 Netto-winst/totaal activa	5,94	6,89	4,64	6,64	0,97	1,37	0,33	0,17
X_9 Audit-lag***	161,77	94,37	217,34	95,37	2,81	3,15	0,006	0,002

* significant op het 10%-betrouwbaarheidsniveau

** significant op het 5%-betrouwbaarheidsniveau

*** significant op het 1%-betrouwbaarheidsniveau

Tabel 3b: Resultaten univariate analyse: dichotome en categorische variabelen

		Aantal goedkeurende verklaringen		Aantal oordeelonthoudingen		Statistische toetsing H_1 , mate van associatie en significantieniveau		
		(verwacht)		(verwacht)		χ^2	ϕ^*	α
X_1 Aard van de activiteit***	0	92 (86,4)		18 (23,6)		7,82	0,24	0,01
	1	18 (23,6)		12 (6,40)				
X_5 Gestelde zekerheden*	0	27 (23,6)		3 (6,40)		2,89	0,14	0,09
	1	84 (87,4)		27 (23,6)				
X_8 Grootte accountantskantoor***	1	75 (66,1)		9 (17,9)		15,13	0,33	0,001
	2	23 (30,7)		16 (8,30)				
	3	13 (14,2)		5 (3,80)				
X_{10} Regionale effecten**	0	94 (89,7)		20 (24,3)		4,95	0,19	0,03
	1	17 (21,3)		10 (5,70)				

* significant op het 10%-betrouwbaarheidsniveau

** significant op het 5%-betrouwbaarheidsniveau

*** significant op het 1%-betrouwbaarheidsniveau

($\chi^2 = 12,99$; $\phi^* = 0,30$ en $\alpha = 0,0\%$). Regionale/ lokale accountantskantoren (categorie 3) geven niet significant vaker een bepaalde verklaring af ($\chi^2 = 0,63$; $\phi^* = 0,07$ en $\alpha = 43\%$). Ten slotte laat tabel 3b zien dat ondernemingen in het district Zwolle significant vaker een verklaring van oordeelonthouding ontvangen (5% betrouwbaarheidsniveau). De oorzaak hiervan is onbekend.

7 Resultaten multivariate analyse

Allereerst zijn alle variabelen direct in het model opgenomen en is van iedere variabele de coëfficiënt met de bijbehorende significantie berekend. Uit deze analyse blijkt dat totale activa, gestelde zekerheden en de audit-lag, die *afzonderlijk* wel significant gerelateerd zijn aan de afgifte van een verklaring van oordeelonthouding, ten opzichte van de andere variabelen géén verklarende waarde hebben. Vervolgens zijn de variabelen stapsgewijs in het model opgenomen. Bij het opnemen en behouden van variabelen in het model is een significantieniveau van 10% gehanteerd. De resultaten van deze stapsgewijze logistische regressie zijn weergegeven in tabel 4. Deze tabel laat zien dat de aard van de bedrijfsactiviteiten, de mate van financiering met vreemd vermogen en de grootte van het accountantskantoor het beste de afgifte van een accountantsverklaring van oordeelonthouding verklaren.

8 Samenvatting en conclusies

In dit artikel is allereerst geanalyseerd in welke mate de kenmerken van vragers en aanbieders van accountantscontrole *afzonderlijk* van invloed zijn op de afgifte van een verklaring van oordeelonthouding bij middelgrote ondernemingen. Totale activa en de certificering door een groot internationaal accountantskantoor bleken een negatieve invloed te hebben op de afgifte van een verklaring van oordeelonthouding. Financiële holdings, de mate van financiering met vreemd vermogen, gestelde zekerheden, certificering door een nationaal accountantskantoor en de audit-lag bleken afzonderlijk de afgifte van een verklaring van oordeelonthouding positief te beïnvloeden. Vervolgens is het verband bestudeerd tussen de afgifte van een verklaring van oordeelonthouding en meerdere kenmerken *gezamenlijk*. Uit deze analyse blijkt ten eerste dat de verklaring is gerelateerd aan de aard van de bedrijfsactiviteit. Financiële holdings blijken namelijk ook in combinatie met de andere kenmerken de afgifte van een verklaring van oordeelonthouding te verklaren. Als verklaring voor dit verband is gesteld dat financiële holdings de gegevens van meerdere kleinere groepsmaatschappijen in de jaarrekening consolideren. Ten tweede blijkt dat het type accountantskantoor het wel of niet afgeven van een oordeelonthouding verklaart. Grote internationale accountantskantoren zijn

Tabel 4: Resultaten multivariate logistische regressieanalyse (variabelen stapsgewijs in het model opgenomen)

	Coëfficiënt	Standaard fout	Significantieniveau
X ₁ Totaal activa			
X ₂ Aantal personeelsleden			
X ₃ Aard van de activiteit**	0,6379	0,2803	0,023
X ₄ Vreemd vermogen/totaal activa*	0,0213	0,0124	0,085
X ₅ Gestelde zekerheden			
X ₆ Preferente aandelen/geplaatst kapitaal			
X ₇ Netto-winst/totaal activa			
X ₈ Grote accountantskantoor***			0,001
– Internationaal Big Six***	– 1,0906	0,3686	0,003
– Nationaal***	1,0518	0,3600	0,004
X ₉ Audit-lag			
X ₁₀ Regionale effecten**	0,5469	0,2785	0,050
Constante**	– 2,0707	0,8755	0,018

* significant op het 10%-betrouwbaarheidsniveau

** significant op het 5%-betrouwbaarheidsniveau

*** significant op het 1%-betrouwbaarheidsniveau

minder geneigd om een verklaring van oordeelonthouding af te geven. Nationale kantoren daarentegen geven eerder een verklaring van oordeelonthouding af. Als voor de hand liggende verklaring hiervoor is gesteld dat de internationale accountantskantoren hun controles meer hebben afgestemd op de Angelsaksische controlefilosofie en internationale standaarden.

Keasy, K., R. Watson en P. Wyncarczyk, (1998), The small company audit qualification: a preliminary investigation, *Accounting and Business Research*, jrg. 18, nr. 72, herfst, pp. 323-333.

Meuwissen, R.H.G. en S.J. Majoor, (1994), *Accountantscontrole bij Kleine en Middelgrote Ondernemingen; een vergelijkend onderzoek van internationale opvattingen en gehanteerde controleprogramma's*, NOvAA-publicatie nr. 13, Den Haag: Nederlandse Orde van Accountants-Administratieconsulenten.

Rijn, J.M.A. van, (1994), Controleprogramma voor kleine en middelgrote ondernemingen, *Accountant Adviseur*, november, pp. 14-17.

Timmermans, B.W.J., (1995), Accountantscontrole bij kleine en middelgrote bedrijven, *De Accountant*, maart, pp. 476-480.

Vergoossen, R.G.A. en R. Hoos, (1998), De kwaliteit van de jaarverslaggeving van controleplichtige rechtspersonen, *De Accountant*, oktober, pp. 81-85.

Wallage, P., (1993), Internationalising audit: a study of audit approaches in the Netherlands, *European Accounting Review*, nr. 3, pp. 555-578.

Wilschut, K.P.G., (1996), Enige theoretische beschouwingen rondom NOvAA Leidraad 5, *De Accountant*, januari, pp. 288-291.

LITERATUUR

- Blokdijk, J.H., (1995), De betekenis van onvervangbare interne controle voor de accountantscontrole, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, oktober, pp. 588-595.
- Emanuel, J.A., (1995), Biedt controleprogramma NOvAA nieuwe inzichten?, *Nieuwsbrief Accountancy*, februari, pp. 3-5.
- Haas, E.J.F.A. de, J.C.A. Gortemaker, F.A. van Schaik en P.L. Legerstee, (1995), Accountantscontrole: MKB versus grote ondernemingen, *De Accountant*, juli/augustus, pp. 706-709.
- Huizen, W.H. van, (1996), NOvAA Leidraad, door de actualiteit achterhaald, *De Accountant*, juni, pp. 665-668.
- International Auditing Practice Committee, (1998), *Exposure Draft: The Special Considerations in the Audit of Small Enterprises*, New York: International Federation of Accountants.

NOTEN

1 Met dank aan Dr. L.H.H. Bollen, Drs. R.H. Didden, Drs. J.B.P.E.C. Janssen, Drs. M.J.P. Lubberink en Prof. Dr. S.J. Maijor voor hun waardevolle bijdragen aan het onderzoek en aan eerdere versies van dit artikel.

2 De selectie van de variabelen is vergelijkbaar met eerder onderzoek naar de afgifte van verklaringen van oordeelonthouing in het Verenigd Koninkrijk (zie Keasy et al., 1988).

3 Het is niet mogelijk om tevens de netto-omzet als variabele in het model op te nemen aangezien in totaal 123 ondernemingen (87%) gebruikmaken van de wettelijke vrijstelling voor middelgrote ondernemingen met betrekking tot het publiceren van de netto-omzet in de verlies- en winstrekening (artikel 2:397, lid 3, BW).

4 Handel, productie en dienstverlening zijn onderscheiden van andere bedrijfsactiviteiten. Uit een eerste univariate analyse blijkt namelijk dat tussen deze activiteiten onderling géén significante verschillen bestaan.

5 Hier staat tegenover dat de leiding van een onderneming relatief meer belang zal hebben bij een goedkeurende

verklaring naarmate de financiering met vreemd vermogen hoger is. Dit verhoogt mogelijk de druk van de leiding op de accountant om een goedkeurende verklaring af te geven.

6 Een manier voor de oorspronkelijk directeur-groootaandeelhouder om nieuw kapitaal aan te trekken is namelijk de uitgifte van aandelen. Om als ondernemingsleiding ook de feitelijke zeggenschap te behouden zal de uitgifte mogelijk preferente aandelen betreffen. Aan deze aandelen zijn meestal geen zeggenschapsrechten verbonden maar een vast percentage preferent dividend.

7 Gezien de aard van de statistische analyses en het aantal waarnemingen is de groep regionaal/klein niet verder opgesplitst.

8 Uit een eerste univariate analyse blijkt namelijk dat tussen de andere KvK-districten onderling géén significante verschillen bestaan.

9 In hoeverre dit tevens consequenties heeft voor de controleerbaarheid van de financiële holding als geheel is daarentegen ook afhankelijk van de materialiteit van de individuele groepsmaatschappij in het geheel en hiervoor geldt in het algemeen: hoe kleiner een groepsmaatschappij, hoe minder materieel het belang hiervan.